

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชะแล้ ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

Participatory process development of Chalae community based ecotourism management: A case study of Chalae sub-district, Singhanakorn district, Songkhla province

ธเนศ ทวีบุรุษ¹
(Thanet Thaweeburut)
อุทิศ สังขรัตน์²
(Utitt Sungkharat)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชะแล้ ชะแล้ได้รับการยอมรับว่าเป็นชุมชนสุขภาพดีจากการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยได้รับรางวัลสมัชชาสุขภาพพอร์เตอร์ระดับพื้นที่ในปี พ.ศ. 2555 จาก สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ดังนั้นหากจะพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนจะดำเนินการในลักษณะรูปแบบใด งานวิจัยเป็นรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย การสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การจัดเวทีสนทนากลุ่ม ตัวอย่างประชากรคือ ตัวแทนชุมชนชะแล้จำนวน 40 คน ที่ได้จากการคัดเลือกโดยจำเพาะเจาะจง

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาในรูปแบบของการจัดทำโฮมสเตย์ โดยคัดเลือกบ้านของชุมชนที่มีความพร้อมในการให้บริการที่พักอาศัยจำนวน 20 หลัง เข้าร่วมโครงการอบรม "การเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว" และ "มาตรฐานโฮมสเตย์" เพื่อเตรียม

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ Master of Arts Program in Human and Social Development, Department of Educational, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus.
E-mail : songtt22@hotmail.com

² อาจารย์ ดร. สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ Ph.D, Lecturer, Program Human and Social Development, Department of Educational, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hatyai Campus.
E-mail : utitt.s@psu.ac.th

การขอรับการประเมินมาตรฐานโฮม สเตย์ไทย จากสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

คำสำคัญ : การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม, สมัชชาสุขภาพ, การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

ABSTRACT

The objective of this research was to study the development of participation process in ecotourism management by Chalae community. Chalae has been recognized as good health community of people participation which was resulted in receiving health assembly award at local level from National Health Assembly in 2012. In order to improve participatory in ecotourism management, the community needs to know what pattern should proceed on. This study is a participatory action research. The research instruments of this study consist of survey, participatory and non-participatory survey, and focus group discussion. The purposive samplings of 40 participants from Chalae community were used in this study.

This research shown the development should take place in pattern of home stay management. The selected of 20 houses from community whose ready to provide service accommodation to attend training program **"how to be a good host in welcome tourist"** and **"standard of homestay"** in order to prepare for requesting Thai homestay standard assessment from the office of tourism development, ministry of sports and tourism.

Keywords : Participatory process development, Health assembly, Ecotourism management, Standard of Thai homestay.

บทนำ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จนถึงฉบับที่ 10 ที่ผ่านมารัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดการท่องเที่ยวชุมชนควบคู่กันไป โดยมีนโยบายที่ชัดเจน ได้แก่ 1. กำหนดให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้มีการเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มีความมั่นคงและมีความสมดุล 2. เสริมสร้างโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนานั้น อันจะเป็นการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สร้างงาน สร้างรายได้ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางด้านสังคม เช่น วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนซึ่งสอดคล้องกับหลักการ การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนหลายประการ เช่น การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ซึ่งเป็นการเน้นให้ผู้รับผิดชอบการด้านการจัดการด้านท่องเที่ยวต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรซึ่งรวมทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ที่มีอยู่อย่างเพียงพอ เน้นผลประสิทธิภาพที่เกิดจากการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย และการพัฒนาการท่องเที่ยวกับชุมชน โดยผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรร่วมกันทำงาน ร่วมทำกิจกรรมกับภาคท้องถิ่นแบบองค์รวม โดยมีกิจกรรมในลักษณะร่วมกันจัดการ วิเคราะห์ แก้ปัญหา ส่งเสริมพัฒนา ประเมินผลและรับผลประโยชน์ด้วยกัน รวมทั้งควรมีการประสานกับเครือข่ายองค์กรผู้ประกอบการ องค์กรชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

นอกจากนี้การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การพัฒนาเกี่ยวกับท้องถิ่นจึงควรกระทำและนำมาปฏิบัติร่วมกันโดยให้มีการดำเนินการโดยผ่านการประชุมจัดเวทีชาวบ้านเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ โดยประสานเป็นพหุภาคีในชุมชน หรือประชาคมท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการเพื่อร่วมกันพัฒนาศักยภาพ ประเมินผลและแก้ปัญหที่อาจเกิดขึ้นเพื่อเป็นการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกัน รวมถึงการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ โดยการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน เพื่อให้ชุมชนผู้เกี่ยวข้องได้รับรู้แนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากร ยกระดับมาตรฐานชุมชน ตลอดจนจัดเตรียมข้อมูลเพื่อบริการข่าวสารของชุมชน ตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล ทำการวิจัยร่วมกับนักวิชาการที่มีหน่วยงานอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำผลปัญหามาปรับปรุงแก้ไขการจัดการบริการให้มีประสิทธิภาพยั่งยืนสืบไป (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. 2554 : 24-30)

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดเขตเศรษฐกิจรวมทั้งเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมของภาคใต้ มีนักท่องเที่ยวเดินทางจากภายในประเทศและเข้ามาจากต่างประเทศ จากสถิติในปี พ.ศ.2555รวมจำนวนทั้งสิ้น 2,144,479 คน แบ่งเป็นจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 1,496,518 คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน 647,968 คน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,2555) แต่การท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา กลุ่มเป้าหมายของกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่กลับไปสู่พื้นที่ย่านการค้าและแหล่งบันเทิง ไม่ว่าจะเป็น ตลาดกิมหยง ตลาดค้าขายชายแดนไทย-มาเลเซีย รวมทั้งแหล่งสถานบันเทิงในเขตอำเภอหาดใหญ่ อำเภอสะเดาและอำเภอเมืองสงขลาเป็นหลัก ขณะเดียวกันจังหวัดสงขลาเองก็ยังมีพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย นอกเหนือจากที่รู้จักกันดีและมีชื่อเสียง อย่างเช่นหาดสมิหลา หาดชลาทัศน์ น้ำตกโตนงาช้าง หรือเกาะยอ เป็นต้น ล่าสุดแผนพัฒนาจังหวัดสงขลา ปี 2553-2556 กลยุทธ์หลัก ได้มีการส่งเสริมให้มีการพัฒนาบุคลากร สินค้าด้านการท่องเที่ยว และส่งเสริมการตลาดเชิงรุก เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และส่งเสริมให้ประชาชนองค์กรเครือข่าย อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา, 2553) นอกจากนี้ยังมีแนวคิดพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบที่หลากหลาย คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วยงาน รัฐบาล ผู้ประกอบการ ชุมชนและนักท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมากขึ้น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร และเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทาง

ชุมชนชะแล้ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ห่างจากตัวอำเภอเมืองสงขลาระยะทาง 32 กิโลเมตร และมีพื้นที่บางส่วนติดกับทะเลสาบสงขลา เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีเพียง 2 แห่งของพื้นที่จังหวัดสงขลาคือบริเวณตำบลบางเหลียง อำเภอควนเนียงและตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550) ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและพืชพันธุ์อันอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุทางด้านประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับพิธีกรรมและวิถีชีวิตชุมชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มาตั้งแต่อดีตอย่างเช่น วัดชะแล้ ที่มีเจดีย์อายุกว่า 550 ปี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ชะแล้ ตลอดจนศิลปะการแสดงเช่น มโนราห์ การแสดงหนังตะลุง รวมถึงภูมิปัญญาในด้านการถนอมอาหาร โหราศาสตร์ ศิลปะปูนปั้น และการแกะสลักแทงหยวก รวมทั้งทรัพยากรบุคคลที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน เช่น ครูเพลงเพลงบอกพื้นบ้าน หมอนวดแผนไทย เป็นต้น รวมถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชุมชน ซึ่งเหมาะแก่การพักผ่อนของผู้ที่ต้องการความสงบเงียบและการเป็นส่วนตัว นอกเหนือจากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่กล่าวมาในเบื้องต้นแล้ว ที่ผ่านมาชุมชนชะแล้ก็เป็นอีกหนึ่งชุมชน ที่เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างชัดเจน จนสามารถจัดทำและประกาศใช้ **"ธรรมนูญสุขภาพตำบล"** คือระเบียบข้อกำหนดที่ว่าด้วยการดูแลและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน เป็นพื้นที่แรกของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2552 (เรื่องเล่าจากบ้านชะแล้, เอกสารเผยแพร่ งานประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ, 2553 : 6) และได้รับรางวัลสมัชชาสุขภาพอวอร์ดระดับพื้นที่เขตภาคใต้ ในปี พ.ศ.2555 จาก สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ(สช.) เช่นกัน (สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ, 2555) แต่จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มุ่งเน้นในด้านของการรักษาและดูแลสุขภาพของชุมชนแต่เพียงด้านเดียว ขณะเดียวกันพื้นที่ก็ยังมีศักยภาพ ความพร้อมของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาปรับใช้ในด้านของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชะแล้ ด้วยการผลักดันให้ ตัวแทนภาครัฐ ภาคเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งภาคประชาชนภายในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการระดมความคิด ระดมปัญหา ร่วมกันดำเนินการศึกษาหารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือจากเจ้าของพื้นที่ ทั้งภาคเอกชน ภาครัฐและภาคประชาชน และสามารถที่จะดำรงตนอยู่ได้อย่างมั่นคง และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนและเป็นต้นแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชะแล้ ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิธีการศึกษาวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการรวบรวมข้อมูลจากการ สัมภาษณ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การจัดเวทีสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างแล้วนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาโดยวิธีการจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) ที่ตำบลชะแล อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนที่อยู่ในระดับที่ยังอุดมสมบูรณ์พร้อมจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และพื้นที่ตำบลชะแลยังเคยผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น จากการประกาศใช้ "ธรรมนูญสุขภาพตำบล" ที่ว่าด้วยระเบียบข้อบังคับของการดูแลสุขภาพคนในชุมชน และได้รับรางวัลพื้นที่ธรรมนูญอวอร์ดภายใต้การสนับสนุนจากสมาชิกรัฐสภา (สช.) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่วิจัย

2. กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล

2.1 เชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง เป็นตัวแทนประชาชน 5 หมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น 40 ครัวเรือน ที่ได้มาจากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive random sampling)

2.2 เชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง เป็นตัวแทนประชาชน (พื้นที่/อาชีพ/ศาสนา) ผู้รับผิดชอบหรือผู้แทนเชิงนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นและภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ ด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive random sampling) ซึ่งได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ (Key informants) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual informants) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General informants)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ประกอบด้วย (ก) แบบสำรวจ ด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (ข) การจัดเวทีสนทนากลุ่ม โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นตัวแทนชุมชนจาก 5 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลชะแลอำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา (ค) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง จากผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตัวแทนชุมชน เกี่ยวกับบริบทชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และความเข้าใจของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น จากการสำรวจ สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมโดยใช้การวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) หลังจากการรวบรวมข้อมูลได้เพียงพอแล้ว นำมาพิจารณาและวิเคราะห์ร่วมกันกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) ที่มีการจำแนกประเด็นการสัมภาษณ์ และเนื้อหาบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล (Content Analysis) โดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

ข้อสรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ในภาพรวมของแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ชะแล้ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยที่นำเอาการจัดการที่มุ่งเน้นในเรื่องของกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นหลัก จากสมาชิกชุมชน ตัวแทนชุมชน กลุ่มเป้าหมายและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกระบวนการที่นำไปสู่การพัฒนาได้ร่วมมือวางแผนและกำหนดแผนปฏิบัติการ ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชะแล้ มีข้อสรุปตามลำดับหัวข้อดังนี้

1. เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ

จากผลของการกำหนดกิจกรรมที่ชุมชนมีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกันคือการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ ประการแรกชุมชนได้กำหนดให้สะพานเส้นทางศึกษาธรรมชาติ(Walk way) เป็นแหล่งท่องเที่ยวจุดหลัก จากเดิมที่ที่ขาดความสนใจจากคนในชุมชน เนื่องด้วยสะพานเส้นทางศึกษาธรรมชาติตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของ สำนักงานทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 (จังหวัดสงขลา) ซึ่งชุมชนคิดว่ามีเจ้าหน้าที่ดูแลอยู่แล้ว ก็เปลี่ยนมาช่วยกันร่วมดูแลและรักษาร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ สะพานศึกษาเส้นทางธรรมชาตินี้มีความยาว 800 เมตร ประกอบด้วยความน่าสนใจหลักคือ พันธุ์พืชป่าชายเลน เช่น พันธุ์ไม้ป่าชายเลนชนิดต่างๆ สัตว์น้ำกร่อยชนิดต่างๆ หรือความหลากหลายของสายพันธุ์นกนานาชนิดที่อพยพมาอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ตามฤดูกาล และวิวที่สวยงามในยามพระอาทิตย์ตกจากจุดพักของสะพานศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน (Walk way)

นอกจากสะพานศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน(Walk way) แล้ว ยังเกิดการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตตาลโตนด ที่เป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชน โดยนำนักท่องเที่ยวศึกษาตั้งแต่ขั้นตอนการนบวงตาลและเก็บน้ำตาลจากวงตาล การเคี้ยวน้ำตาลด้วยวิธีการและเครื่องมือดั้งเดิมแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้น้ำตาลเนื้อเหนียวข้นและหยอดให้เป็นน้ำตาลแว่นของแม่พิมพ์ขนาดเล็กหรือใหญ่ตามความต้องการ โดยนักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมในส่วนนี้ได้และยังมีกิจกรรมอีกหลายประเภท เช่น การร่วมเดินทางไปกับชาวบ้านเพื่อตกกุ้งและจับปลาด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้าน หรือร่วมเรียนรู้การทำอาหารและขนมหวานจากลูกตาลโตนด เป็นต้น

2. เกิดระบบฐานข้อมูลของชุมชนเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในตำบลชะแล้ โดยชุมชนได้จัดทำไว้ในรูปแบบของเอกสารเผยแพร่และแผ่น CD วิดีทัศน์ ที่มีข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น พื้นที่ธรรมชาติ ป่าชายเลน สวนและนาไร่ ข้อมูลด้านพันธุ์พืช ธรรมชาติและพันธุ์สัตว์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและสินค้าจากชุมชน รวบรวมและ

จัดทำขึ้นพร้อมจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลของชุมชน ซึ่งได้รวบรวมไว้ที่ สำนักงานรัฐมนตรีมณฑลสุขภาพของชุมชนทะเล หมู่ที่ 3 เนื่องด้วยชุมชนจะใช้สถานที่นี้เป็นจุดเริ่มต้นเพื่อนำเสนอข้อมูลชุมชนแก่นักท่องเที่ยวก่อนเดินทางตามโปรแกรมนำเที่ยวของชุมชน

3. เกิดศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุมชนเกิดความรู้สึกถึงคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ และแสดงบทบาทในลักษณะของการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผลจากงานวิจัยได้ทำให้เกิดความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการของการเริ่มต้นจัดทำโครงการที่ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นตามมา ดังเช่น

3.1 โครงการ "การอบรมการเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการต้อนรับผู้มาเยือน" โดยได้รับความร่วมมือจาก เทศบาลตำบลทะเล หมู่ที่ 3 ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนในการที่จะรับรองนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ โดยมีโปรแกรมนำเที่ยวที่เกิดจากชุมชน ทั้งนี้เพื่อจะจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ ทั้งสถานที่ สภาพแวดล้อม และการนำเที่ยว

3.2 โครงการพัฒนาโฮมสเตย์ให้อยู่ในมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จากสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และโครงการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น จากสำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

3.3 โครงการปลูกป่าชายเลนบริเวณชายฝั่งของทะเลสาบสงขลา ที่ชี้ให้เห็นถึงการตระหนักในคุณค่าของฐานทรัพยากรของชุมชนและจิตสำนึกในการดูแลและฟื้นฟูธรรมชาติและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมความร่วมมือของชุมชนในการดูแลทรัพยากรป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น

ทั้งหมดนี้ชุมชนเป็นผู้กำหนดและพัฒนาความสามารถของตนเองขึ้นมาเป็นแผนปฏิบัติการในรูปแบบของโครงการเพื่อให้เป็นตามความต้องการของชุมชน ถือได้ว่าเป็นการสร้างกฎกติกาในชุมชนอันเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าการท่องเที่ยวได้กลายเป็นเครื่องมือในการรักษาสีเขียวเพราะชาวบ้านเริ่มมองเห็นแล้วการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาทั้งในเรื่องเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของชุมชน

4. เกิดการพัฒนาศักยภาพและฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

เดิมทีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายอย่างกำลังจะเริ่มสูญหายไปจากชุมชน แต่เมื่อมีงานวิจัยขึ้นนี้เกิดขึ้น ชุมชนได้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่เด่นชัดคือการแกะสลักหอยกกล้วยเพื่อใช้ในพิธีกรรมงานศพ ตัดประดับฐานของโลงศพ แกะเป็นลวดลายและสอดข้างใต้ด้วยกระดาษสีล้นต่างๆ ก่อให้เกิดลวดลายที่แปลกตา แต่เนื่องด้วยปัจจุบัน

ด้วยเทคโนโลยีและความสะดวกรวดเร็วในการจัดงาน จึงเลือกใช้โรงศพประดับไฟสำเร็จรูปจากร้านค้า แต่เมื่อมีงานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ชาวบ้านเริ่มกลับมาฟื้นฟูและร่วมแลกเปลี่ยนกับเยาวชนในพื้นที่เพื่อรักษาและอนุรักษ์ฝีมืองานช่างด้านนี้ไว้ และยังมีเรื่องอื่นๆ คือ การทำขนมตาล ซึ่งนำมาสาธิตแก่นักท่องเที่ยว และการลงมติของชุมชนในการทำการประมงด้วยเครื่องมือภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการวางราวเบ็ด การวางลอบ เลือกเอาเฉพาะชนิดและขนาดที่สามารถรับประทานได้และปล่อยที่ไม่ได้ขนาดกลับคืนสู่ธรรมชาติ นับได้ว่าเป็นการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอีกวิธีการหนึ่ง

5. ได้มาตรการและระเบียบสำหรับการบริหารจัดการของชุมชนต่อนักท่องเที่ยว
ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดมาตรการการจัดการเรื่องระเบียบการพักโฮมสเตย์ เพื่อให้ได้มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จากสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว นอกจากนั้นมีข้อเสนอแนะในเรื่องการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวจากชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนเพื่อให้ได้โปรแกรมที่สามารถนำทัวร์นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องและชัดเจนทั้งในเรื่องสถานที่ กิจกรรม เรื่องราว (Story) สิ่งที่น่าสนใจ ในแต่พื้นที่หรือแต่ละจุดของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเตรียมตัวรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการจัดการด้านการนันทนาการและกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยผู้มาเยือน มาตรการ ระเบียบ และข้อเสนอแนะดังกล่าวเกิดขึ้นได้จากความพยายามของชุมชนเอง

6. เกิดรูปแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในการประสานงานความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐในลักษณะการเป็นเครือข่าย

ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ชุมชนได้จัดทำเวทีสนทนากลุ่ม การจัดการอบรมและดำเนินกิจกรรมที่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานของภาครัฐคือ เทศบาลตำบลชะแล สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานหาดใหญ่ สำนักงานทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 และคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ การมีส่วนร่วมภาครัฐดังกล่าวนี้คือตัวช่วยและตัวกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือยิ่งขึ้นภายในชุมชนและเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาสอดคล้องกับการศึกษาที่กล่าวถึงข้างต้น

ดังนั้นผลจากงานวิจัยนี้ได้ข้อสรุปว่ากิจกรรมหรือโครงการที่ได้จัดทำแล้วนั้น โดยศักยภาพและตัวชุมชนเองไม่สามารถดำเนินการพัฒนาในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างยั่งยืนหรือดำเนินการได้ด้วยชุมชนเพียงลำพัง ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมโดยภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องด้วย และการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจเกิดผลที่ดีได้ตามความต้องการของชุมชนและที่สำคัญความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวควรจะมาจากการมีส่วนร่วมด้วยกันจากทั้งสองฝ่าย จึงจะก่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. ด้านนโยบาย

1.1 งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานภาครัฐสามารถที่จะนำรูปแบบแนวทางการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้มาประยุกต์ใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาฐานรากของชุมชนในท้องถิ่น ด้วยการเชื่อมโยงความร่วมมือในการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน ซึ่งสามารถทำให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การไปนำไปประยุกต์ใช้นั้นไม่จำเป็นต้องเป็นการพัฒนาในด้านการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว เพราะรูปแบบนี้มีความสามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือปรับให้เข้ากับกระบวนการมีส่วนร่วมของข้อกำหนดรัฐธรรมนูญสุขภาพ โดยหลักการที่ว่าการมีส่วนร่วมด้านการทำงานร่วมกัน โดยการเป็นหุ้นส่วนที่มีความเสมอภาค การสร้างแกนเพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมนี้ ต้องเริ่มต้นพร้อมกันจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย โดยเกิดความเท่าเทียม

1.2 ประสบการณ์จากงานวิจัยนี้ชี้ถึงในเรื่องของความเป็นหุ้นส่วน (Partnerships) ซึ่งเป็นโครงสร้างร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน กลุ่มสมาชิกชุมชนที่ต้องการรวมเอาพลังสร้างผลให้เกิดประโยชน์ในภาวะที่ให้ผลสูงสุดแก่องค์กร การเป็นหุ้นส่วนที่วั้นจะเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีบทบาท ได้ประสบการณ์ การเรียนรู้ จากการแลกเปลี่ยน ทำให้เกิดทักษะและค้นพบทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาและเพิ่มพูนศักยภาพให้กับตนเอง

2. ระดับชุมชน

2.1 การวิจัยนี้ชี้ว่าความร่วมมือในการทำงาน (Collaboration) เป็นกระบวนการและเป็นเป้าหมายของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งทำให้ผู้มีส่วนร่วมที่หลากหลายมาทำงานร่วมกันโดยมีเป้าหมายที่จะทำให้เกิดผล และต้องพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ควรมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา ต้องมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนสื่อสารข้อมูล ดำเนินกิจกรรมให้มีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยพัฒนาไป ประเมินไป ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไป และสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้ ในท้ายสุดของการทำงานร่วมกันจะเกิดการสร้างมาตรฐานของการจัดการและมาตรการในการปฏิบัติ เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกันต่อไป

3. ด้านการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ต้องคำนึงถึงการใช้ระยะเวลาเพราะต้องเริ่มต้นจากการกำหนดรูปแบบของการมีส่วนร่วม ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาการสร้างกระบวนการ จนสามารถเห็นได้ถึงการพัฒนาและเกิดการเปลี่ยนแปลง สิ่งนี้คือจุดสำคัญของรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.2 ผลจากการบวนการวิจัยครั้งนี้พบว่า ทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการของนักวิจัย จะช่วยให้การดำเนินกระบวนการวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ทันทั่วทั้งที่ (นิตยา เงินประเสริฐศรี. 2544 : 61-62) โดยสามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในด้านเทคนิคกระบวนการในการได้มาซึ่งข้อมูลเชิงวิเคราะห์ด้วยการใช้เทคนิคและเครื่องมือในเชิงคุณภาพ ดังนั้นหากนักวิจัยจะเลือกใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว นักวิจัยควรมีความรู้และทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ

3.3 งานวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดหัวข้อวิจัยตามมาที่น่าสนใจอีกหลายหัวข้อ เช่น การวิจัยกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์จากทรัพยากรในพื้นที่ของชุมชนการพัฒนาในเรื่องของมาตรฐานการจัดการโฮมสเตย์ไทยเพื่อให้ได้การรับรองอย่างเป็นทางการจาก สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา และการพัฒนาเพื่อให้เกิดมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่รู้และเข้าใจพื้นที่ตนเองอย่างแท้จริงและสามารถนำเสนอสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างถูกต้องและชัดเจนพร้อมได้รับการรับรองในเรื่องของบัตรมัคคุเทศก์อย่างเป็นทางการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา. (2554). **แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา ปี 2554-2558**.
สงขลา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2554,
จาก <http://songkhlapao.go.th/document/?cid=10>.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.(2555). **ข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา ปี 2555**.
ตารางแสดงนักท่องเที่ยวสืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2554, จาก <http://thai.tourismthailand.org>.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี.(2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, **วารสารสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์**. 2(7), 61-62.
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
(2554). **CBT มีมิติ พื้นที่ทางสังคมของชุมชนในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว
สร้างการเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน** .กรุงเทพฯ: วนิดาการพิมพ์. 24-30.
- สมัชชาสุขภาพ.(2553). **เรื่องเล่าจากบ้านชะแล้**. กรุงเทพฯ. เอกสารเผยแพร่ งานประชุม
สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ 2553, 6.
- สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ. (2555). **สมัชชาสุขภาพครั้งที่ 5.รางวัลสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ**.
สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2555, จาก <http://www.samatcha.org>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2535). **แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-10**. กรุงเทพฯ. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2555,
จาก<http://www.nesdb.go.th>.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550). **ตารางเนื้อที่ป่าไม้จากการแปลภาพดาวเทียม จำแนกตาม
ชนิดของป่า ภูมิภาค และจังหวัดในปี 2547**. ตารางสถิติจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ.
สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2554, จาก [http:// www.nso.go.th](http://www.nso.go.th).

บุคลากรกรม

- เจริญ รัตนสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายธเนศ ทวีบุรุษ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2556 ณ ห้องประชุมสำนักงานเทศบาล บริเวณหมู่ 2 ตำบลชะแล้.
- ณพงศ์ แสงระวี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายธเนศ ทวีบุรุษ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2556 ณ ที่ทำการชมรมผู้สูงอายุตำบลชะแล้ บริเวณหมู่ 2 ตำบลชะแล้.
- ประเสริฐ พุทธทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายธเนศ ทวีบุรุษ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2556 ณ บ้านพักพนักงาน บริเวณสำนักงานทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 (จังหวัดสงขลา). อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
- เมธา บุญยประวิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายธเนศ ทวีบุรุษ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2556 ณ สำนักงานธรรมนุญสุขภาพตำบล บริเวณหมู่ 3 ตำบลชะแล้.
- วิโรจน์ กาละวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายธเนศ ทวีบุรุษ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2556 ณ บ้านพักพนักงาน บริเวณสำนักงานทรัพยากรป่าชายเลนที่ 6 (จังหวัดสงขลา). อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
- สุธรรม เดชดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายธเนศ ทวีบุรุษ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2556 ณ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา บริเวณสนามกีฬา กลางจังหวัดสงขลา.